

פרשת קרח: האם ניתן לומר את פרשת הקטורת בעל פה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מזכירה התורה פעמיים את עניין הקטורת. בפעם הראשונה במבחן שנערך בין קרח ועדתו לבין משה ואהרן, בעניין הנהגת העדה: "וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֶתְלוֹ וַחֲתָתָם עֲלֵיהֶם קֹטֶרֶת וַהֲקִרְבָתָם לִפְנֵי יְקֹנָק אִישׁ מִחֶתְלוֹ וּמִחֲתָתָם מִחֶתְלוֹ" ולאחר מכן כשהקטורת הפסיקה את המגיפה לאחר תלונות עם ישראל "וְשֵׁים קֹטֶרֶת וְהוֹלֶךְ מִהֲרָה אֶל־הַעֲדָה וְכָפַר עֲלֵיהֶם".

למרות שבתורה כתובים ארבעה סממני קטורת בלבד, הגמרא במסכת כריתות (ו"ב) כותבת שלמעשה יש אחד עשר סממנים. א. **הרמב"ם** (הלכות כלי המקדש ב, א) סבר, ששאר הסממנים נאמרו הלכה למשה מסיני. ב. **הרמב"ן** (שמות ל, לד) העלה אפשרות נוספת, שמעבר לארבעת הסממנים הכתובים בפירוש, התורה לא הקפידה על שאר הסממנים, והעיקר שיעשו ריח טוב. ובלשונו:

"ויש לתמוה ולמה לא יזכיר הכתוב. ואולי יאמר הכתוב קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה, סמים רבים, ולבונה זכה, ולא יקפיד רק באלה הארבע, כי בהם ענן עשן הקטורת עולה, רק צוה שיתן עמהם סמים רבים אשר להן ריח טוב, כדי שיהיה בתמרות עשנו מבושם. ולכן לא פירש המשקל וכמה יקטיר ממנה, כי לא הקפיד רק שיהיו אלה הארבעה בשווה."

למעשה הגמרא מונה מה הם סממני הקטורת, ולמרות זאת במהלך הדורות התעורר ספק בזיהוי המינים, והרשימה של אחד עשר סממני הקטורת גדלה לרשימה של כחמישים מינים אפשריים. עוד התעורר ספק הקשר לתוספות שהצריכו חז"ל להוסיף לקטורת אשר אינם חלק מהסממנים, כמו צמח מעלה העשן ועוד (ועיין הערה¹).

בעקבות הזכרת הקטורת בפרשה, נעסוק השבוע בהלכותיה. נבדוק מהיכן הגיע המנהג לומר פיטום הקטורת במסגרת התפילה, והאם יש להקדים את אמירת פרשת התמיד להקטרת הקטורת. כמו כן נעסוק במחלוקת אחרונים, האם מותר לומר קטע זה בעל פה או שישנה חובה לאומרו דווקא מהסידור, והאם ניתן לכתוב את פרשת הקטורת על קלף.

אמירת פיטום הקטורת

כאשר הגמרא (שם) מונה את סממני הקטורת, היא לא מציינת שחובה להזכיר את סממני הקטורת כל יום. עם זאת למעשה, פרשת הקטורת נוספה לתפילה בין השאר בעקבות הזוהר שהדגיש את סגולת אמירת פרשת הקטורת בכוונה, והיא מופיעה גם בשולחן ערוך ובאחרונים, באורח חיים בסימן א, מח, וקלב.

למרות שאמירת פרשת הקטורת מובאת בשולחן ערוך, כפי שראינו בעבר (צו שנה ה') ביחס לאמירת קורבנות, לא ברור שחובה לאומרה, וייתכן שאף הסוברים שחובה לומר קורבנות יסברו שאין חובה לומר פרשת הקטורת (שכן בגמרא לא מופיע אזכור לחובה זו). מכל מקום, בין אם מדובר ברשות ובין אם מדובר בחובה, נחלקו הפוסקים מתי יש לומר פרשייה זו בשחרית ובמנחה:

אמירה בשחרית

א. **המגן אברהם** (א, יב) הביא את דברי **המגיד מישורים** (פרשת בהר) שכתב, שיש לומר פרשת הקטורת לפני פרשת התמיד. בביאור טעמו כתב, שהגמרא במסכת יומא כותבת שקטורת של שחר הייתה נעשית בין זריקת דם התמיד, לבין הקרבת האיברים על המזבח. עולה, שסוף הקרבת התמיד היתה לאחר הקטרת הקטורת בזריקת האיברים, ולכן יש להקדים את פרשת הקטורת.

ב. **המגן אברהם** עצמו (שם) חלק ופסק כדעת **סדר היום**, שיש להקדים את אמירת פרשת התמיד לאמירת הקטורת, וכך עולה מדברי **השולחן ערוך** (שם, ט). הוא נימק, שעיקר הכפרה בהקרבת התמיד הייתה בזריקת דמו. וכיוון שזריקת הדם קודמת להקטרת הקטורת, יש להקדים את אמירת פרשת התמיד לאמירת פרשת הקטורת. ובלשונו:

"וברב המגיד כתב לומר הקטורת קודם תמיד, וטעמא מדתנן פ"ג דיומא קטורת של שחר היה נעשית בין דם לאיברים. אבל בסדר היום כתב לומר התמיד קודם הקטורת, דהא עיקר כפרה בדם. וכן כתבו תלמידי רבינו יונה ריש פרק ד' דברכות גבי תפלת המנחה, דעיקר נגד הדם."

לשיטה זו מובן, מדוע בתחילה כאשר קבע **רב עמרם גאון** בסידורו את פרשת הקטורת, קבע אותה לאחר התפילה, שכן התפילה היא כנגד הקרבת התמיד, והקטרת הקטורת התבצעה לאחר הקרבת קרבן התמיד. משום כך, כאשר **הטור** (ס' קלג) כתב את סדר הקטורת, הקדים אותה 'לשיר של יום' שאמרו הלויים במקדש, שכן במקדש, קטורת קדמה לשירו של יום.

עם זאת, בזמן הזה ובעקבות **האר"י**, אומרים שיר של יום לפני פרשת הקטורת, שכן לאחר שתיקנו לומר לפני התפילה את פרשות התמיד והקטורת כנגד ההקרבה שבמקדש, אמירת פרשת הקטורת לאחר התפילה משמשת כהגנה ושמירה בלבד. כך גם ביאר **הברכי יוסף** (קלב, ו), מדוע לא אומרים לפני אמירת פרשת הקטורת שלאחר התפילה את הנוסח: 'אתה הוא ה' אלוקינו שהקריבו אבותינו לפניך את קטורת הסמים' - שכן אמירה זו אינה כנגד הקטרת הקטורת.

אמירה במנחה

נחלקו הפוסקים, מתי יש לומר פרשת הקטורת במנחה, שנאמרת כנגד הקרבת הקטורת של בין הערביים במקדש:

א. **המגן אברהם** (א, יב) כתב, שלמעט דעת העולת תמיד, כולם מודים שיש להקדים את תפילת מנחה להקרבת הקטורת. שהרי כאשר הגמרא במסכת יומא (לג ע"א) מונה את סדר הפעולות במקדש, קרבן התמיד של בין הערביים קודם להקטרת הקטורת, ותפילת מנחה היא כנגד קרבן התמיד (ובעוד שבקטורת של שחר יש מקום לדון, כיוון שהקטורת הייתה מוקרבת בין דם לאיברים, הרי שבין הערביים הקטורת הייתה מוקרבת אחרי הדם והאיברים).

¹ **פרופסור עמר** (ראיון) שהתעסק רבות בזיהוי סממני הקטורת, העיר בדרך אגב שכנראה רבים מסממני הקטורת שהיו בעבר נחשבים כמפיצים ריח טוב, בזמן הזה לא יערבו לריחו של האדם המערבי. לדוגמא, המור, נחשב גם בזמן הזה כצמח ריחני בתימן ואתיופיה, אבל מסתבר שהאדם המערבי לא נהנה ממנו בגלל ריחו החזק. כפי שהעיר, אין לדעת האם כאשר ייבנה המקדש יורו על החלפת חלק מהסממנים.

ב. כאמור, **העולות תמיד** (שם, ה) סבר שיש להקדים את פרשת הקטורת לתפילת מנחה וזאת למרות שלא כך עולה מהגמרא במסכת יומא. בביאור טעמו דחק **היד אפרים** (שם), שלדעתו הקרבת התמיד של שחר מסתיימת כאשר מקריבים את האיברים על המזבח, ולא בהקרבת הדם כפי שטען המגן אברהם שראינו לעיל.

ממילא, אם בשחרית משבשים את הסדר שהיה נהוג במקדש, בכך שאומרים את פרשת הקטורת לאחר פרשיית התמיד למרות שהקטורת הקטורת קדמה להקרבת איברי הקרבן, גם במנחה עדיף לשבש את הסדר ולהקדים את תפילת המנחה לקטורת (למרות שתמיד של בין הערביים קודם לקטורת), כדי להסמיק פרשיית התמיד של בין הערביים לתמיד של שחר.

אמירה בעל פה

בניגוד למנהג המקובל לומר את פרשת הקטורת בכל יום (על כל פנים אחרי התפילה), **הרמ"א** (קלב, ב) כתב שיש לאומרה רק בשבת, וכדי להבין מדוע יש לראות את הגמרא במסכת כריתות (ו"ע"א), כשהגמרא כותבת את סממני הקטורת, היא מוסיפה שאם חסר אחד מכל סמניה - חייב מיתה, ובטעם הדבר נחלקו:

א. **המהר"י אבוב** (מובא בבית יוסף סי' קלג) ביאר, שהמקריב קטורת עם סממן אחד פחות חייב במיתה, כמו אדם שהקטיר אש זרה. משום כך נקט, שאין לומר פרשת הקטורת בעל פה, מחשש שישכחו אחד מהסממנים ויתחייבו מיתה. משום כך כתב **הרמ"א** (דרכי משה) שבמקומו אומרים פיטום הקטורת רק בשבתות, שאז יש נחת בתפילה ואין חשש שישכחו חלק מהסממנים. ובלשונו:

"ויש לומר פיטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפילה... ויש שכתבו ליזהר לומר פיטום הקטורת מתוך הכתב, ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום ההקטרה וחיישין שמא ידלג אחד מסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה. ולכן נהגו שלא לאומרו בחול, שממהרין למלאכתן וחיישין שמא ידלג."

ב. **הבית יוסף** (שם) חלק וסבר, שאין איסור להגיד את פרשת הקטורת בעל פה, והביא מספר דחיות לדברי המהר"י אבוב. ראשית, רש"י פירש שהסיבה שהמחסר אחד מהסממנים חייב מיתה היא, שאת הקטורת הקריבו לפני הכניסה לקודש הקודשים, ונמצא שהכניסה לקודש הקודשים נעשתה שלא כראוי. ממילא, כאשר קוראים את הקטורת ללא כניסה לקודש, לא חייבים מיתה.

שנית, גם אם חייבים מיתה על אחד מהחסרת הסממנים כפי שפירש המהר"י אבוב, מכל מקום לא סביר לומר שהוא הדין גם כאשר קוראים את פרשיית הקטורת. בפשטות דין זה נאמר רק כאשר מקטירים קטורת בפועל ממש. שלישית, כיוון שיש רק אחד עשר סממנים, החשש לטעות הוא רחוק, ולכן אין מניעה לקרוא בעל פה. ובלשונו:

"ואני אומר אם הלכה נקבל, אבל אם לדין יש תשובה. דהא בחיסר אחד מסמניה חייב מיתה פירש רש"י... שאינו חייב מיתה מפני שחיסר אלא מפני שנכנס למקדש ללא צורך. ואפילו לדעת הרמב"ם... איכא למימר דהיינו דווקא כשהוא מקטיר ממש... ועוד שכבר הוכחתי לעיל דהא דאם חיסר מסמניה חייב דוקא במחסר אחד מ"א סמנין הוא ודבר קל הוא ליזהר שלא יחסר שום אחד מהם בקריאתו, ואם כן לא היה להם בשום מקום לימנע מלאמרו מפני טעם זה.

כדברי הבית יוסף פסקו להלכה רוב האחרונים, וביניהם **המגן אברהם** (קלב, ה) ו**כף החיים** (קלב, כז), ולכן נקטו שאין מניעה להגיד את נוסח פיטום הקטורת כל יום ולא רק בשבת. מכל מקום, כדי להימנע מחשש לטעות שלדעת המהר"י אבוב מחייבת מיתה, יש שהמליצו לקרוא את פיטום הקטורת מתוך ספר, או למנות באצבעות את הסממנים, וכך לוודא שלא מחסירים.

כתיבה על קלף

כאמור, לדעת הזוהר יש סגולה בקריאת פרשת הקטורת. אחרונים רבים שצעדו בעקבות הקבלה כתבו, שהדרך המועילה ביותר היא לכתוב את הפרשייה על קלף. אלא, שלמעשה נחלקו הפוסקים האם דבר זה מותר, שכן הגמרא במסכת גיטין (ס"ע"א) כותבת בשם רבה, שאסור לכתוב מגילה לתינוק שילמד בה, ויש לכתוב מינימום חומש שלם:

א. **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ט, כג) פסק, שלכתחילה אין לכתוב את נוסח פיטום הקטורת על קלף, שכן **השולחן ערוך** (יו"ד רפג, ב) פסק בעקבות הרמב"ם שדברי הגמרא הם להלכה. עם זאת הוסיף, שכיוון שהר"ף לא פסק גמרא זו (וכך גם אחרונים רבים וביניהם **הב"ח והש"ך**²), נקט שבדיעבד אם כתבו, עדיף שיקראו בה מאשר שתיגזז. ובלשונו:

"ועל כל פנים נראה, דלכתחילה אין ראוי לכתוב פיטום הקטורת בפני עצמה, רק בדיעבד מותר לקרוא בה, כמו שכתב בשו"ת גינת ורדים הנ"ל. ובכף החיים סופר הביא דברי הגר"ח פלאג', שנוון לכתוב פיטום הקטורת בכתב אשורית על קלף. עיין שם. ולפי האמור אין לעשות כן לכתחילה. והנראה לעניות דעתי כתבתי."

ב. **הרב שטרנבוך** (תשובות והנהגות ד, יח) חלק, וסבר שמותר לכתחילה לכתוב את הפרשייה על קלף. מעבר לכך שכאמור רבים מהאחרונים התירו לכתוב פרשיות על קלף, ביאר שהאיסור נהג רק כאשר מתכוונים לכתוב קטע מספר תורה, לשם לימוד תורה, שאז העובדה שלא כותבים את כל הספר מהווה חטא. לעומת זאת, כאשר כותבים את פרשיית הקטורת, ברור שמטרת הכתיבה היא לשם סגולה וכדומה, ולא לשם לימוד תורה, בטח כאשר מוסיפים בה קטעים מהגמרא העוסקים בקטורת.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² כפי שראינו בעבר (כי תבוא שנה ב'), למרות שבתחילה היה אסור לקרוא בספרי הפטורות, בפועל רבי יוחנן וריש לקיש קראו בספרי הפטורות בשבת, שכן לא הייתה ברירה, ואם לא היו מתירים הייתה משתכחת תורה מישראל - עת לעשות לה' הפרו תורתך. **הבית יוסף** (שם יו"ד) ביאר, שזו הסיבה שהר"ף לא פסק כדברי רבה בגמרא, שכן למרות שבגמרא לא מובא בפירוש חולק על דברי רבה, למעשה רבי יוחנן וריש לקיש חולקים על שיטתו, והלכה כמותם.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה?** tora2338@gmail.com